

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В даній статті проаналізовано сутність міжнародної конкурентоспроможності. Акцентується увага на ролі проведення більш активної державної інноваційної політики в досягненні та утриманні міцних ринкових позицій вітчизняними підприємствами та запропоновані можливі стратегічні орієнтири подальшої державної економічної політики України щодо підвищення рівня їх конкурентоспроможності на найближчі 10 років.

The main point of international competitiveness was analyzed in the article. The main attention is paid to a role of carrying out of more active state innovative policy in achievement and keeping of powerful market positions by domestic manufacturers. Possible strategic reference points of the further state economic policy of Ukraine on increase of a level of competitiveness of the enterprises for the nearest 10 years is offered.

Постановка проблеми. Метою статті є обґрунтування передумов забезпечення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників та напрацювання на цій основі рекомендацій щодо досягнення та утримання міцних ринкових позицій підприємств в умовах транзитивної економіки, аналіз статистичних даних, що характеризують рівень інноваційного потенціалу країни.

Вступ. На сучасному етапі розвитку Україна поступово переходить до нового типу макроекономічного регулювання, який передбачає формування механізму економічного зростання та вихід на новий рівень міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Питання щодо забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки, поки ще не цілком чітко усвідомлене й розглянуте в Україні, уже

давно стало питанням номер один у макроекономічній політиці розвинених країн. Зокрема до цих пір не досягнуто консенсусу щодо прийняттого для України шляху розвитку, про що свідчать повільні темпи здійснюваних реформ. Надзвичайно важливо вирішити питання щодо того, яким шляхом йти, оскільки від цього залежатиме вибір стратегії. Згідно з аналізом економічного розвитку України [1], проведеним спільно Світовим банком, Міністерством економіки України та Міжнародним центром перспективних досліджень, шлях розвитку на основі конкуренції – єдиний шлях, який може дати найкращі результати. Головним завданням даної стратегії росту є підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств як на міжнародному, так і на вітчизняному ринках, а отже, і зростання економіки України та покращення рівня життя населення.

Проведення спрямованої на формування державою конкурентних відносин економічної політики є необхідною умовою переходу до ринкових відносин та *економічного зростання* країни загалом.

Для того, щоб сприяти переходу національної економіки на новий якісний рівень та підвищити рівень конкурентоспроможності підприємств держави на високотехнологічних зовнішніх ринках, необхідно чітко визначити основні пріоритети розвитку економіки в майбутньому. Для більш глибокого розуміння поставленої задачі необхідно перш за все окреслити необхідні передумови забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємств країни.

Серед наукових праць, у яких досліджуються теоретичні основи конкуренції, її сучасні форми, міжнародне конкурентне середовище, аналізуються причини і умови виникнення конкурентних переваг, а також проблеми забезпечення високої конкурентоспроможності окремих країн та пошуку ними новітніх форм її досягнення, необхідно відзначити дослідження таких зарубіжних вчених – Дж. Міля, Й. Шумпетера, Д. Рікардо тощо; зокрема і російських науковців – О. Юданова [2], Г. Азоєва [3], А. Селезньова [4], І. Спиридонова [5], Р. Фатхутдінова [6] та вітчизняних дослідників – Д. Лук'яненка [7], А. Поручника [8] та багатьох інших. Найбільш значимі дослідження в теорії міжнародної конкуренції та конкурентних переваг країн були здійснені американським ученим М. Портером. Водночас багато аспектів даної наукової теми залишаються недостатньо розкритими та обґрунтованими. Потребують подальшого дослідження передумови забезпечення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних виробників на сучасному етапі.

Результати дослідження. Існують різноманітні підходи до визначення поняття “конкурентоспроможність”. В загальному розумінні конкурентоспроможність – це здатність випереджати інших, використовуючи свої переваги в досягненні поставлених цілей.

За визначенням Європейського форуму з проблем управління "конкурентоспроможність - це реальна чи потенційна можливість фірм в умовах, що склались, проектувати, виготовляти і збувати товари, які за ціновими і неціновими характеристиками привабливіші для споживача, ніж товари конкурентів". Відповідно, *міжнародна конкурентоспроможність* є здатністю конкурувати на міжнародних ринках [9].

За позицією країни у світовій економіці стоять насамперед позиції її виробників на світовому ринку — як усередині, так і за межами території країни. Можливість країни зайняти гідне місце в глобальній економіці залежить від можливостей її фірм зайняти (утримати) гідні місця на товарних і фінансових ринках світу. Тому обґрунтування економічної стратегії країни лежить у площині аналізу, прогнозування й підтримки виробників, що мають *конкурентні переваги* або тих, що здатні отримати їх у найближчому майбутньому [10].

Під стійкими конкурентними перевагами слід розуміти здатність товаровиробника утримувати тривалий період часу свої визначені конкурентні переваги при різних змінах в інфраструктурі ринку і коливаннях споживчого попиту.

На думку класика теорії конкуренції М. Портера основним критерієм конкурентоспроможності галузі або сектору економіки в епоху глобалізації можуть служити «...не стільки самі фактори [виробництва], скільки те, де й наскільки продуктивно вони застосовуються» [11].

Тут ми підходимо до моделі інноваційності конкурентних факторів як основної якісної характеристики рівня конкурентоспроможності. Чим глибше новачії (нововведення) проникають у використовувані матеріальні ресурси, чим ефективніше інвестиції обслуговують нововведення у виробництві, тим краще накопичені багатства відбивають результати цих процесів, тим більш фундаментальною і довгостроковою стає конкурентоспроможність.

Конкурентоспроможність залежить від вихідного стану суб'єкта реального сектора економіки, наявності ринкового попиту на його продукцію, можливості

залучення фінансових ресурсів, рівня менеджменту, однак неможливо говорити про розвиток без такого важливого аспекту як інноваційний характер діяльності.

Інноваційні зміни в економічному середовищі не тільки порушують збалансованість і рівновагу, а й створюють внутрішню енергію росту конкурентоспроможності, можливості переходу в іншу якість.

Як правило, інновації забезпечують перехід економічної системи до нового рівноважного стану. Саме інноваційне за характером економічне зростання ми називаємо розвитком. Економічний розвиток як поступальний рух на шляху підвищення економічної ефективності виробництва відбувається нерівномірно. Нерівномірність пов'язана в першу чергу з якісними змінами в капіталі, зі зміною поколінь техніки. Заміщення старих засобів виробництва здатне сформувати нову технологічну базу і збільшити можливості економічного зростання, для чого необхідні якісні одночасні зміни в робочій силі. Тут слід зазначити особливу роль перетворень у системі менеджменту, від відповідності якого до змін у капіталі і праці багато в чому залежить закріплення і розвиток нових конкурентних переваг.

Економічне зростання визначається кількістю і якістю природних і трудових ресурсів, обсягом основного капіталу і нововведеннями. Якщо кількісно співвіднести внесок різних факторів в економічний ріст, як це зроблено в табл. 1, то можна зробити висновок, що підвищення продуктивності праці є найбільш важливим фактором конкурентоспроможності виробництва.

Таблиця 1

Фактори економічного зростання (за Ковальовим Г.Д.)

Фактор росту	Вага кожного
1. Збільшення трудовитрат	32
2. Підвищення продуктивності праці	68
у тому числі за рахунок:	
– нововведень (інновацій)	28
– капіталу	19
– освіти і професійної підготовки кадрів	14
– економії, обумовленої масштабами виробництва	

– поліпшення розділу ресурсів	7
Разом	100

Попит на інновації виходить із прагнення наростити національне багатство, що створює умови і резерви для ефективного економічного зростання, збільшення обсягу національного доходу, розширення можливостей споживання і заощадження.

Економіка розвинутих країн характеризується високим рівнем конкурентоспроможності, оскільки в них процеси розширеного відтворення продуктивних сил базуються на використанні більш ефективних та новітніх досягнень науки та техніки.

Нові технологічні зміни, що принесе з собою інформаційна революція на початку XXI ст., дають можливість Україні за умови послідовної урядової політики вийти на якісно вищий рівень розвитку за допомогою інтелектуального потенціалу країни. Передумови для цього на даний момент ще існують. Освітній рівень населення нашої країни є одним з найвищих за європейськими стандартами (в 1998 р. в країнах ЄС мали можливість дістати вищу освіту 42% населення відповідного віку, в Україні – 46%). На теперішньому етапі одним із головних стратегічних пріоритетів державної політики України має стати інноваційно-інвестиційний розвиток економіки, що вимагає відповідного кадрового забезпечення. Однак за умов подальшої «втечі умів» (з 1998 р. по 2007 р. включно за межі держави виїхало 1038 фахівців вищої кваліфікації) та непослідовності інноваційної політики Україна може безповоротно перетворитися на технологічний придаток розвинутих країн, коли вже будь-які прогресивні структурні перетворення будуть неможливими.

Для того щоб розробити можливі шляхи подальшого розвитку економіки та підвищення рівня її конкурентоспроможності на міжнародному ринку, необхідно проаналізувати результати інноваційної політики держави за останні 9 років, починаючи з 1999 року після схвалення Верховною Радою України Концепції науково-технічного та інноваційного розвитку України [12].

В 1999 році кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації складала 1376, а в 2007 – 1186, досягнувши нижньої відмітки в 810 підприємств у 2005 році [13, 15, 17]. Після 1999 р. спостерігалася позитивна динаміка даного показника тільки до 2002 р., а в 2005 р., досягнувши мінімуму,

кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, склала майже 59% від даного показника за 1999 р. Спостерігається загрозна тенденція зменшення кількості підприємств, що займаються інноваційною діяльністю; ця ситуація дещо змінилася лише починаючи з 2007 року (рис. 1). Так, кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, в 2007 році зросла майже на 32% в порівнянні з попереднім роком.

В 2005 р. порівняно з 1999 р. кількість підприємств, що впроваджували нові технологічні процеси, збільшилась на 28%, підприємств, які проводили комплексну механізацію і автоматизацію – майже втричі, підприємств, що впроваджували маловідходні, ресурсозберігаючі та безвідходні технології, зросла на 38%, а тих, які освоювали виробництво нових видів продукції зменшилась більше, ніж у 2 рази [13, 14, 15, 16, 17].

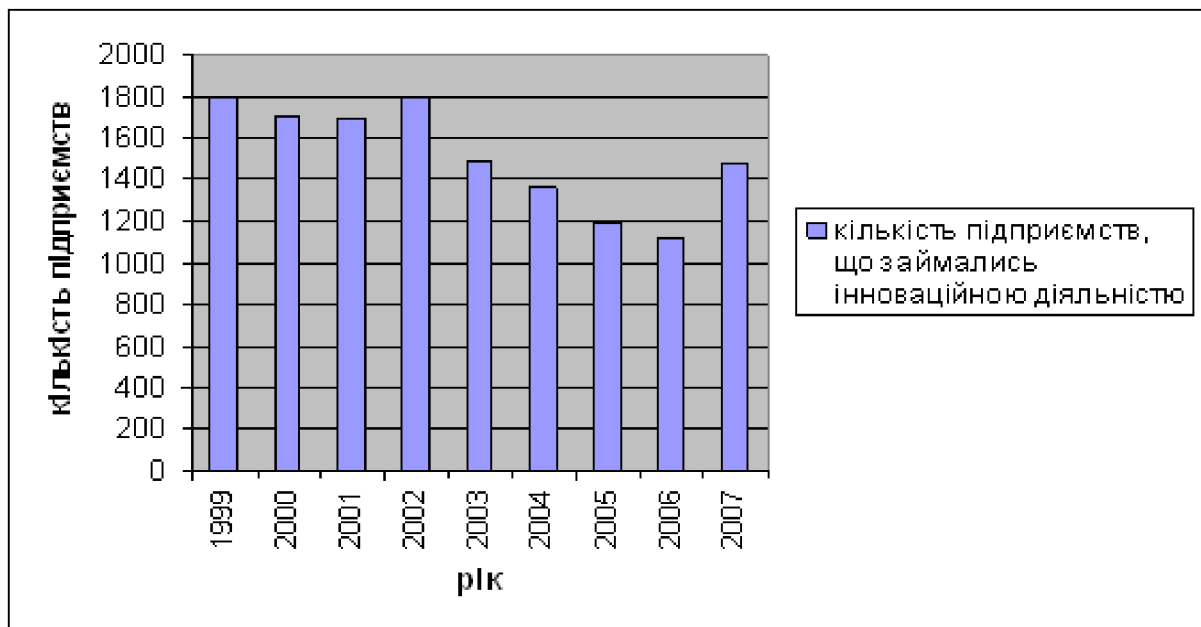

Рис. 1. Динаміка кількості промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю

Впродовж майже 19 років незалежності зберігається стійка тенденція зменшення кількості підприємств, що впроваджують інновації, так за даними Держкомстату України їх частка в загальній кількості вітчизняних промислових підприємств в 1995 р. складала 22,9 %, в 1999 – 13,5 %, а в 2007 - лише 11,5% [18, 19, 20, 21]. Варто звернути увагу на те, що підприємства, які працюють в такій важливій стратегічній галузі промисловості як машинобудування, займаються впровадженням інновацій лише на 20.4% (дані за 2007 р.) від загального потенціалу, що свідчить про невідповідність державної структурної та

інноваційно-інвестиційної політики національним інтересам. Окрім того, що прослідковується негативна динаміка інноваційної діяльності в усіх галузях промисловості, значно погіршилась її структура відносно її основних видів. Ростає низькими темпами, а в деяких галузях промисловості постійно скорочується доля підприємств, які впроваджують нові технологічні процеси, що негативно впливає на рівень конкурентоспроможності національної економіки. За останні роки дещо збільшилась частка промислових підприємств машинобудівного комплексу, які здійснювали механізацію та автоматизацію виробництва, з 1,8% у 1999 р. до 12,4% у 2007 р. та підприємств, що впроваджували нові технологічні процеси, - з 7,4% до 8,9%, однак зменшився показник освоєння виробництва інноваційних видів продукції з 17,2% до 12,3% за відповідні роки.

Дещо поліпшується ситуація в області впровадження прогресивних технологічних процесів та освоєння виробництва нових видів продукції в промисловості. Продовжує скорочуватись освоєння нових видів техніки: з 1000 в 1995 р. до 881 в 2007 р.

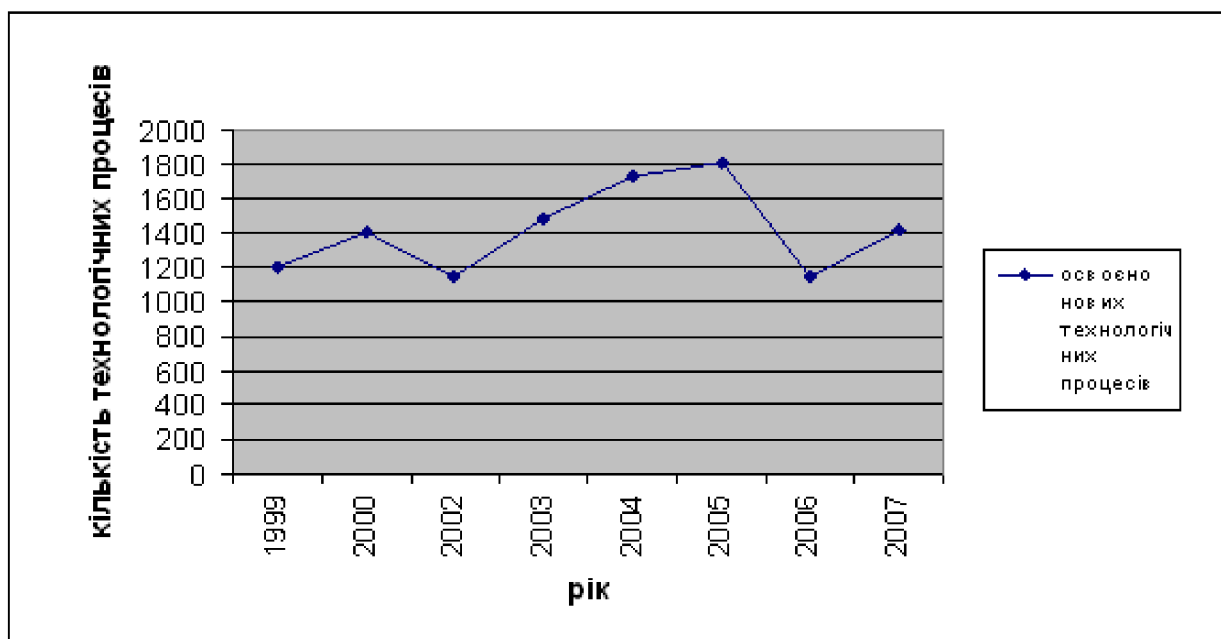

Рис. 2. Динаміка кількості нових технологічних процесів, освоєних промисловими підприємствами

Починаючи з 2002 року спостерігається позитивна динаміка освоєння нових технологічних процесів (рис. 2), однак якщо темпи зростання останнього не збільшаться, то рівня впровадження нових прогресивних технологічних процесів 1991 року вітчизняна промисловість досягне лише в 2014 році [18, 19, 20, 21].

Серед основних джерел фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти промислових підприємств, при чому їх частка зросла з 69,4% в 1999 р. до 73,7,7% в 2007 р., досягнувши свого максимального значення в 2005 р. – 87,7% (рис. 3, рис. 4). Зазначимо, дещо зросла роль кредитів в загальних обсягах фінансування – на 1% порівняно з 1999 р. Однак з 7,6% до 3% знизилась питома вага коштів іноземних інвесторів [18, 19, 20, 21]. Для того щоб перейти до нового типу розвитку економіки – інноваційного – з метою підвищення її рівня конкурентоспроможності, необхідне більш активне втручання держави в економічні процеси. Так частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів Держбюджету є надто мізерною, окрім того вона продовжує катастрофічно знижуватися (з 10,1% в 1999 р. до 1,3% в 2007 р.). Варто відзначити, що за визнанням обстежених Держкомстатом промислових підприємств серед основних факторів, які стримують інноваційну діяльність, найбільшу значимість має відсутність фінансування.

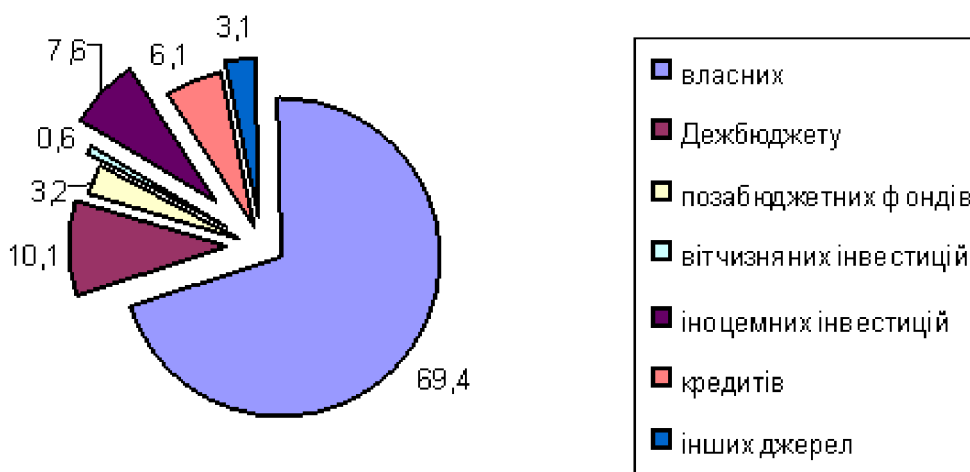

Рис. 3. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами в 1999 р.

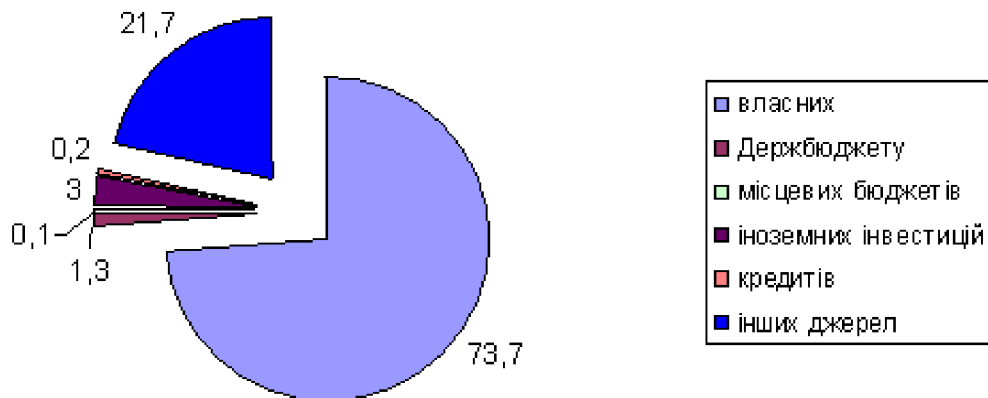

Рис. 4. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами в 2007 р.

В перехідний період, в якому на даний момент знаходиться вітчизняна економіка, остання не володіє достатньою кількістю саморегуляторів, як це спостерігається в країнах з ринковою економікою, для того, щоб забезпечити достатньо високий рівень зростання, тому на початкових етапах частка державної підтримки інноваційної діяльності повинна бути визначальною. Необхідним є перехід до прямого субсидування інноваторів.

Також вважається недоцільним офіційне розмежування інноваційної політики уряду на науково-технічну та інноваційну політику, які не можуть здійснюватися відокремлено.

Отже, в епоху глобалізації світова економіка характеризується високим рівнем глобальної конкуренції, а ефективність інноваційної сфери стає основною передумовою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Висновки. Інноваційна здатність відіграє домінуючу, а можливо, і вирішальну роль, у визначенні кола тих учасників конкуренції, хто буде процвітати на світовій арені. Для компаній інновації створюють стратегічні переваги в найбільш конкурентних областях. Для країн здатність ефективно використати інновації не тільки для досягнення національних цілей, але й для підвищення

продуктивності праці й залучення міжнародних інвестицій, є ключем до постійного поліпшення рівня і якості життя.

Стратегічними орієнтирами подальшої державної економічної політики України щодо підвищення рівня конкурентоспроможності на найближчі 10 років мають стати:

- отримання позитивного результату від структурно-технологічної перебудови економіки та активного державного фінансування інноваційної діяльності пріоритетних галузей промисловості
- забезпечення стабільного розвитку з високими темпами економічного зростання на основі інтенсивного технологічного оновлення
- досягнення більш високого рівня життя населення за рахунок відповідної соціальної політики
- розробка механізмів стримування еміграції найбільш кваліфікованих працівників з України та виведення вітчизняної освіти на новий якісний рівень

В зв'язку з тим, що населення України характеризується низькою підготовленістю та здатністю до нововведень порівняно з іншими розвиненими країнами, подальшого дослідження потребують питання забезпечення державою його інноваційної активності.

Список літератури

1. Економічне зростання на засадах справедливості: вибір стратегії для України / Джон Хансен (ред.) – 1 – вид. – Вашингтон; К.: Світовий банк, 1999. – 189 с.
2. Юданов А. Ю. Конкуренция: Теория и практика: Учеб.-практ. пособие / Ассоциация авторов и издателей «Тандем» - М.: Апалис, 1996. – 272 с. ISBN 5-88275-042-7
3. Азоев Г. Л. конкуренция: анализ, стратегия и практика. – М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. – 208 с. ISBN 5-85873-009-4
4. Селезнев А. З. Конкурентные позиции и инфраструктура рынка России / Центр. экономико-математический Инн-т РАН. – М.: Юристь, 1999. – 382 с. ISBN 5-7975-0217-8
5. Спиридонов И.А. Международная конкуренция и пути повышения

- конкурентоспособности экономики России: Учеб. пособ. / Московский Госуд. открытый ун-т. – М. – Инфра – М, 1997. – 170 с. ISBN 5-86225-344-0
6. Фатхундинов Р. А. Конкурентоспособность: Россия и мир. 1992 – 2015. – М.: Экономика, 2005. – 606 с. ISBN 5-282-02412-8
 7. Пахомов Ю. М., Лук'яненко Д. Г., Губський Б. В. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / В. С. Савчук (відпов. ред.). – К.: Україна, 1997. – 237 с. ISBN 966-524-044-7
 8. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: у 2-х томах / КНЕУ ім. В. Гетьмана / Д. Г. Лук'яненко (заг. ред.), А. М. Поручник (заг. ред.) – К.: КНЕУ, 2006. – 816 с. ISBN 966-574-920-X
 9. Кузьмін О.Є., Горбаль Н.І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації): Навчальний посібник. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2004. – 188 с. ISBN 966-553-386X
 10. Международная конкурентоспособность производителей: политика правительства и конкурентные преимущества фирм/ Журнал “Финансовый менеджмент”, - 2002. - №4. – с. 14 – 23. ISSN 1607-968-121-6
 11. Портер М. Международная конкуренция / Пер. с англ. под ред. и предисл. В. Д. Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с. ISBN 5-7133-0413-2
 12. Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України: Постанова Верховної Ради України від 13 липня 1999 року N 916-XIV/ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 37. ISSN 0320-7978
 13. Статистичний щорічник України за 1999 рік: Стат. зб./ Державний комітет статистики України – К.: Консультант, 2000. – 591 с. ISBN 966-575-138-7
 14. Статистичний щорічник України за 2003 рік: Стат. зб./ Державний комітет статистики України – К.: Консультант, 2004. – 593 с. ISBN 966-8459-06-7
 15. Статистичний щорічник України за 2005 рік: Стат. зб./ Державний комітет статистики України – К.: Консультант, 2006. – 592 с. ISBN 966-8459-11-3
 16. Статистичний щорічник України за 2006 рік: Стат. зб. / Державний

комітет статистики України – К.: Консультант, 2007. – 600 с. ISBN 966-8459-06-7

17. Статистичний щорічник України за 2007 рік: Стат. зб. / Державний комітет статистики України – К. : Консультант, 2008. – 572 с. ISBN 966-8459-25-2
18. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 1999: Стат. зб./ Державний комітет статистики України/ Відп. за вип.. Н. Г. Луценко– К.: Держкомстат України, 2000. – 360 с.
19. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2003: Стат. зб./ Державний комітет статистики України/ Відп. за вип.. І.В. Качалова– К.: Держкомстат України, 2004. – 360 с.
20. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2005: Стат. зб./ Державний комітет статистики України/ Відп. за вип.. І.В. Качалова – К.: Держкомстат України, 2006. – 360 с.
21. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2007: Стат. зб./ Державний комітет статистики України/ Відп. за вип.. І.В. Качалова – К.: Держкомстат України, 2008. – 361 с.